

névmutatóra redukálni. Hasznos lett volna egy tárgyszómutatót is beleapplikálni. Ez ugyanis, mutató formában, nem dobná szét és keverné össze a lap anyagát, de bizonyos összefüggésekre fölhívhatná a figyelmet.

A *Bölcseleti Folyóirat* 21 évfolyamot ért meg, s közleményeinek száma hozzávetőlegesen ezer, egész pontosan 1003 tétel. A *Magyar Filozófiai Társaság Közleményei* rövidebb életű lett, „csak” tizennégy évfolyama jelent meg, s közleményeinek száma is kevesebb, a repertórium csak 403 tételt regisztrált. Jelentőségük mégis nagy, hiszen egy kevesek által művelt tudásterület átmeneti jellegű periódusát (1886–1914) testesíti meg e két lap. A megújuló, modernné váló magyar filozófia tapogatózó, bizonytalan, nagyon különböző dolgokat egyaránt tematizáló, de új témákat s új szerzőket is produkáló története fogható itt meg. A szerzők ma már többnyire „névtelenek”, tudniillik elvitorlázott velük az idő hajója, legfőljebb filológusok tudnak róluk, de persze úgynevezett nagy nevek is föl-föltűnnek – Prohászka Ottokártól Babits Mihályig. S a kevésbé ismertek közt is akad nem egy méltatlanul elfeledett, érdekes és/vagy fontos gondolkodó, mint például Posch Jenő. (A repertórium egyik haszna éppen ennek az átalakuló szellemi életnek az újralfedezése, pontosabban: az erre való lehetőség megteremtése.)

A kiadvány élén Laczkó Sándor tanulmánya („A századforduló magyar nyelvű filozófiai folyóiratairól”) ezt az újralfedezést segíti egy madártávlati kép fölrajzolásával. A szerző szerencsére nem csak bibliográfus, hanem egyben a filozófia művelője és egyetemi oktatója is, s így mintegy belülről képes képet adni a folyóiratokban lezajló filozófiai, gondolkodástörténeti folyamatokról. A filozófia és a bibliográfia szakembereként, egyesítve e két szakterület itt nagyon is együvé tartozó problematikájának ismeretét, világosan rögzíti a koordinátákat: „A 19–20. század fordulója a magyar filozófiai kultúra intézményesülését, sőt (a 19. század középső harmadához képest) pezsgését hozta magával. Ezekben az évtizedekben teremtődtek meg a filozófia hazai művelésének nyelvi, intézményes és kulturális feltételei. Önálló filozófiai fórumok jöttek létre, filozófiai könyvsorozatok jelentek meg, klasszikus filozófusok művei láttak magyar nyelven napvilágot, bölcseleti társaságok

alakultak. A tudományegyetemen egyre nagyobb teret hódítottak a magyar nyelvű filozófiai stúdi-umok, s – nem utolsó sorban – magyar nyelvű filozófiai periodikák kezdtek meg működésüket.” (7.) Röviden szól az itt s most nem repertorizált, de fontos folyóiratokról (*Magyar Philosophiai Szemle*, *Athenaeum*) is, és természetesen jellemzi a most bemutatott két lapot is. Így megállapítja például, hogy: „A Kiss János és Palmer Mátyás teológiai tanárok szerkesztésében és kiadásában 1886-ban útjára induló *Bölcseleti Folyóirat* szellemisége szinte ellentéte volt a korai *Magyar Philosophiai Szemlének*. A Böhm Károly által ’irányzatok feletti’ módon szerkesztett *Szemlétől* eltérően a *Bölcseleti Folyóirat* (erőteljes pozitívizmus- és modernség-ellenes hangvétellel) nagyon határozottan Szent Tamás tanai és a skolasztika felújítása mellé állt.” (12.) A *Magyar Filozófiai Társaság Közleményei* „színvonalát, háttérét, funkcióját és működési elveit tekintve” lényegesen eltért a többi filozófiai folyóirattól, „mint filozófia periodika nem túl jelentős, ám azon tény miatt, hogy működésének másfél évtizede alatt a Magyar Filozófiai Társaság állt mögötte, s hogy oldalain nagyobb terjedelmű szaktanulmányok is megjelentek, mégis számot tarthat az érdeklődésre.” (19–20.) Eredetileg alig volt több mint társasági értesítő, de idővel jelentős szerzők nagyobb munkáit is közölte, így például Pauler Ákosét vagy Palágyi Menyhértét, s rendszeres szemleirovata is fontos lett.

Nem árt hangsúlyozni, hogy a korábbi repertóriumokkal együtt immár a kor négy legfontosabb filozófiai folyóirata bibliográfiailag föl van dolgozva, elő van készítve, s most már jöhet a részletekbe menő monografikus földolgozás.

A kutatást vezető Laczkó Sándornak, s munkatársának, Balog Évának tehát a tudomány- és sajtótörténeti kutatás is hálás lehet.

LENGYEL ANDRÁS

Fáy Zoltán, *A Gyöngyösi Ferences Könyvtár*, Gyöngyös, Ferences Plébánia és Rendház, 2012, 101 l.

Fáy Zoltán számos hivatali teendője, közéleti szerepvállalása mellett megírta annak a gyűjteménynek a történetét, amely jelenleg az ő gondjaira is

bízott, azét, amelyről azt gondolnánk, hogy már rendelkezik történeti monográfiával. Hinnénk, hiszen a hagyomány szerint, 1465-ben már létező kolostor alapítása óta gyarapította bibliotékáját, és a mai, közel harmicezres régi állományával az egyik legnagyobb magyarországi gyűjtemény. Korai anyaga több művelődéstörténész szakértő – nyelv-, irodalom-, zene-, könyv-, könyvtártörténész – által kutatót, könyvtárosai sorában olyan nagy tekintélyű személyiségek szerepelnek, mint Bán Imre. Történelmének több korszaka jól ismert, forrásközlések és kisebb dolgozatok adóznak tisztelettel a ferencesek könyvhasználata, és a legnehezebb időkben is áldozatos szolgálata előtt.

Fáy Zoltán a kötet utószavában megfontolandó, és igaz megállapításokat tesz azzal kapcsolatosan, hogy egy szerzetesi közösség könyvtárának történetét igazán csak belülről nézve, vagyis a rendház belső működését, intézményes feladatait, a rendtagok tevékenységét ismerve lehet megírni. Való igaz, a ferences könyvtárak gyarapítása, a könyvek használata más történetet tud magáénak, mint akár egy monasztikus rendi könyvtáré, vagy éppen egy világi intézmény könyvtáráé. A könyv azonban mégsem ezt az utószóban megfogalmazott mód-szerint követi, hanem magán hordozva az eddigi szakirodalom kényszerét, a szerző, inkább a rend, és a rendház külső történetének fordulópontjai szerint rendezi el mondandóját. A világi olvasó számára egyébként jobban követhető ez a beszédmód és szerkesztés. Való igaz, a könyvkincsek felmutatása követi a rend belső életét abból a szempontból, hogy az, az egyes tevékenységi formák – világi papi teendők átvétele, betegek, sebesültek gyógyítása, oktatás stb. – mentén történt.

Számos új ténnyel, és részlettel ismerkedhetünk meg ugyanakkor a kötetben a gyöngyösi ferences könyvtár történetét illetően. A szerző fő forrásai – és nagyon fontos, hogy 'primér' forrásokhoz rendelkezett a szakirodalom megállapításait, és nem fordítva –, a 'historia domus', a rendház gazdasági irattárának megmaradt része, a sporadikusan rendelkezésre álló levelezések, illetőleg a Szalvatoriánus, és Kapisztrán Szent János rendtartományok (e kettőhöz tartozott Gyöngyös, utóbbihoz 1900 után) központi dokumentumai. No és a ma is kézbe vehető könyvek kéziratos bejegyzései. A ferences könyvtárak ez utóbbi szempontból különösen fontosak, és gazda-

gok is, hiszen a könyvek használatát – magukban a könyvekben – több személy is jelezte, a könyveket gyakran magukkal vitték a rendtagok az egyik rendházból a másikba. Vagyis nem egyszerűen a könyvtárba kerülés 'provenienciá'-ja derül ki csupán könyvből, a valós használat története megírható számos darab kapcsán.

Bizonyára az utószóban megfogalmazott, már jelzett könyvtártörténeti megközelítés kedvéért került a kötet elejére egy kis összefoglalás a középkori ferences könyvtárakról. A ferences könyvhasználat szabályozása a kora újkor folyamán sem változott lényeges mértékben, és ahogy Zvara Edina is a középkori ferences könyves rendeletekről szóló résszel kezdte a szakolcai könyvtár történetének bemutatását (*A ferencesek Szakolcán a korai újkorban*, Szeged, 2012), itt is ezzel a megoldással találkozunk.

Fáy Zoltán a gazdag, ma Gyöngyösön kézbe vehető, Mohács előtti könyvanyaggal, illetve a teljes 16–17. századi könyvkincsel óvatosabból a szempontból, hogy mi köthető ténylegesen Gyöngyöshöz, vagyis mi az, ami a 15–17. században is ott volt. Ugyanakkor nem kerülte el figyelmét az a könyvanyag sem, amely Gyöngyösről elkerült, és ma más gyűjteményekben őrzik. Az óvatosság azért is indokolt, mert a gyöngyösi 'conventus' tulajdonosi bejegyzése mindenesetre többségében az 1721 körüli könyvtárrendezés, illetve a 18. század közepén lezajlott kötetési hullám idején került a könyvekbe. A könyvtár történetét a szerző a rendi 'statutum'-ok könyvekre, a könyvek használatára, illetve a könyvtárakra vonatkozó rendeleteit követve folytatja. Külön kiemelte az 1613 körül keletkezett rendházösszeírásban fennmaradt könyvjegyzék fontosságát, aláhúzza, hogy ez a forrás nem igazolja azokat a könyvtár gazdagságára vonatkozó szakirodalmi becsléseket, amelyek a ma is Gyöngyösön lévő könyvtár gazdagságát vetítik vissza a Török Hódoltság idejére. A középkori könyvemlékekhez hasonlóan a 16. századi állományban fennmaradt, jelentős részben az előző szakirodalomból (főként Soltész Zoltánné közleményeiből) már megismert kéziratos bejegyzések kapcsán is óvatosan fogalmaz Fáy abból a szempontból, ami az akkori gyöngyösi jelenlétet, illetve használatot illeti.

Fáy Zoltán számos ponton helyesbíti, illetve pontosítja az eddigi szakirodalomnak a könyvtár történetére vonatkozó kijelentéseit. Eljárása

példaszerű abból a szempontból, hogy forrás szinten azt is megpróbálja kideríteni, hogy miből keletkezhetett egy-egy téves, vagy nem egészen pontos állítás. Csak egyetlen példa: a rendházat és templomot, és persze a könyvtárat is 1701 és 1741 közt teljesen újjá építették. A könyvtár új berendezést kapott, Wrancsics Ferenc házfőnöksége idején, vagyis 1738 és 1741 közt. A szakirodalomban Oszler Liborius neve ismert, mint aki a könyvszekrények készítője lett volna. Fáy szembesítette az összes ismert forrást, és jelzi, hogy ez utóbbi csak 1745 és 1747 közt volt Gyöngyösön, és felkutatta valamennyi ács és asztalos személyét, aki a megnevezett helyett elkészíthette a berendezést. A könyvtártörténet szempontjából nagyon sikerült résznek látom a könyvszekrények építésének lehetséges históriáját, amelyet a szerző nem korlátoz a 18. századra.

A 18. században, ahogy Fáy kiemeli, a rendház nem vásárolt könyveket, ugyanakkor számottevő gyarapodás volt ajándékokból és hagyatékokból. Az 1760-as évek első felében pedig a legtöbb kötetet egységes kötessel látták el (Boshadt Timót, Roszner Jupiter, Kamliger Egyed), hasonlóan más rendházak könyvtáraihoz (Szeged, Szécsény, Léva stb).

A magyarországi ferences könyvtártörténet iránt érdeklődők haszonnal vehetik kézbe e kis kötetet abból a szempontból is, hogy forrásokkal igazoltan rögzíti a szerző azt, hogy 1763-tól a rendi vezetés nevezte ki a könyvtárosokat, mondta meg helyes elnevezésüket ('prefectus', 'praeses' és nem 'librarius', vagy 'custos'), és feladataikat. Az első kinevezett könyvtáros Sipos Márton volt, aki 1764-ben katalógust is összeállított, amely sajnos nem került elő. A következő katalógus Farkas Bernardin munkája volt, 1808-ban, ennek alapján alkothatunk képet a 18. századi jelentős gyarapodásról.

A szerző külön foglalkozik az orvosi könyvekkel, kéziratokkal, továbbá a *Fust-Schöffler Biblia* (1462) Gyöngyösre kerülésének történetével. Kérdezhetnénk, miért éppen ezeket emelte ki a számos más érdekességet tartogató könyvanyagból? Vélem, azért, mert számbavételükkel új információkat is akar közölni, régi megállapításokat helyesbíteni. Figyelemmel kell tehát olvasni ezeket, nem a turistáknak írott kis fejezetek ezek.

A ferencesek oktatási tevékenységére a II. József király előtti időkből csak elszórt adatok ismertek,

1776-tól (a jezsuita gimnázium átvételétől) 1898-ig azonban a gyöngyösi középfokú oktatás órájuk bízott. Nehéz, a rendet túlerhelő feladat volt ez számukra. A könyvtár iskolai könyv állománya mutatja azonban azt, hogy a feladatnak szakmai szempontból is megfelelték, vagyis a legjobb tankönyveket használták ez egyes tárgyak oktatásánál, legyen annak szerzője akár protestáns. Igaz, a mostani ilyen könyvállomány csak kis maradéka az egykori iskolai könyvtárnak, amely 1898-ban – amikor a rend lemondott a fenntartás jogáról – az oktatás épületében maradt.

A 19. századi könyvanyagból a szerző kiemelte még azokat a műveket, amelyek jelzik, hogy a ferencesek követték a kortárs hazafias eszmék irodalmát, előfizetői voltak a születő magyar folyóiratoknak is. Emellett elkezdődött a könyvtár értekeinek tudományos értékelése is (Döbrentei Gábor, Melich János, Mátyás Flórián stb).

A rendház 1900-ban került a Kapisztrán Szent Jánosról elnevezett Rendtartományba. A könyvtár története sajnos tragédiával indult a 20. században: az 1904. évi gyöngyösi tűzvész nem kímélte a könyveket sem, jöllehet azok nagy részét megmentették a barátok. A könyvtár újra rendezése 1915-re fejeződött be. A Rendtartomány könyvtárainak egységes rendezése azonban a háború utánra maradt, a munka javát Kaizer Nándor végezte el.

A második világháborút szerencsésen átvészelt gyűjtemény hanyattatása nem ért véget a világégéssel, hiszen a kommunista szekularizáció elérte ezt a gyűjteményt is. Érdekes, és fontos kérdés az, amit ennek kapcsán Fáy Zoltán feltesz: a Népkönyvtári Központ szakértő munkatársai vajon mentették a könyvet, vagy felelősek a könyvállomány jelentős mértékű szétszóródásáért? Bizonyára komoly érvek hozhatók fel pro és contra, most annyit biztosan tudott rögzíteni a szerző, hogy Bán Imre nélkül a könyvtár történetének gyászosabb korszaka lett volna az 1951 és 1990 közti időszak. Tegyük hozzá rögtön: a személyi feltétel fontos. Magánvéleményem az, hogy a könyvnek ez a fejezete még nem történelem, ahogy a 20. század második fele biztosan nem az. És a vitához – miért vették el a tulajdonostól, és miért nem adják vissza mindenütt, amit elvettek? – az is hozzátartozik, hogy ahol visszaadták, és nincsen meg a személyi feltétel, a könyvek sincsenek már meg, de ha meg is vannak, hozzáférhetetlenek. Közös

felelősség a közös örökség megőrzése és nyilvánosságának a biztosítása. Ennek egyik lépése a jó történeti összefoglalás, amelynek most egy kiváló példáját tartjuk a kezünkben, a könyveként felelős személyek (házfőnökök könyvtárosok) időrendi jegyzékével, ahogy egy jó könyvtártörténethez illik.

MONOK ISTVÁN

Tábori bűnös Budapestje. A kötetet szerkesztette, a bevezető tanulmányt írta, a képeket válogatta Buza Péter, a szöveggyűjteményt összeállította, a jegyzeteket készítette Filep Tamás Gusztáv, Budapest, 2013, Budapest Városvédő Egyesület, Országos Széchényi Könyvtár, 190 l.

Tábori Kornélnak (1879–1944) ez a könyve sajátos hibrid. Ad egy – sajnos, nagyon szűkmarkú – válogatást a hajdani jeles újságíró írásaiból (75–170.), a kötet gerincét azonban igazában nem ez az anyag, hanem a cikkek elé helyezett Tábori-életrajz, Buza Péter munkája képezi. Így nehéz eldönteni, mi ez a könyv igazában: sajtótörténeti biográfia szöveges illusztrációval vagy/és újságíró „kultúrhistoria” (amelynek anyaga is, tárgya is a feldolgozás módjához illeszkedik)? Annyi bizonyos, a könyv „érdekes” és populáris akar lenni, elsősorban nem a tudományos igények kielégítésére ügyel, de járulékosan a sajtótörténet-írás számára is nyújt fontos adatokat, tanulságokat. S mivel nem dúskálunk a sajtótörténeti munkákban, ezt is meg kell becsülnünk.

Az életrajz szerzője, Buza Péter szorgalmas és lelkes budapesti lokálpatrióta, a *Budapest* című folyóirat szerkesztője, s amennyire tudom, a várostörténet terén hosszú ideje nagy és önzetlen munkát végez. A munka nehezét most is jól megoldotta – aki tudja, hogy milyen nehéz egy hajdani újságíró életének releváns adatait összeszedni, az megbecsüli erőfeszítéseit, eredményeit. A történész és a zsurnalisztikai metódus egybe csúszása miatt azonban munkája felemás, s ott hibázik, ahol már könnyebb dolga lett volna: a megírásnál. Elbeszélés-módja újságíró, a hivatkozások hozzávetőlegesek, szövegbe földolgoztak, „narrációja” szücségtelenül szubjektív – jobb lett volna, ha „csak” pontosságra

törekszik. A megírásnak a módja sajnos nem válik a könyv előnyére. Úgy látszik azonban, ezt a belépőjegyet meg kell váltanunk azért, hogy a magyar újságírás történetének egyik fontos és tanulságos szereplőjéről, Tábori Kornélról végre egy könyvnyi hasznos információhoz jussunk.

Az életrajz fölvázolja Tábori teljes életútját, családi hátterétől és születésétől tragikus haláláig. Tauber Cornél (mert nevét „eredetileg” még így anyakönyvezték) asszimiláló zsidó család gyermeke volt, egy olyan családe, amely az asszimiláció áramában mozogva a számukra nyíló területeken hozzájárult a magyar modernizáció kibontakozásához, sikereihez. Tábori például a megnyíló új pályák egyik legjellegzetesebbjét, az innováció sok lehetőségét kínáló újságíróit választotta, s lett a szakma elismert és sikeres képviselője. Ilyen szempontból roppant tanulságos önvalomás egyik cikkének szelíden önironikus megjegyzése a rövidítésekről: „köztudomású, hogy *erká* (r. k.) = rég kikeresztelkedett, *zsé* (zs.) pedig – rendezetlen vallású” (146.). Ő is „félbemaradt egzisztencia” volt, mint oly sok újságíró, jogi tanulmányait még diplomája megszerzése előtt abba hagyta. Vidéki szárnypróbálgatások után azonban hamar megtalálta igazi helyét és szerepét, mint a Pesti Napló riportere. Szerepfelfogása már az új viszonyokra reagáló új magatartásról árulkodik: „az újságírónak és különösen a riporternak kötelessége, hogy első legyen. [...] Mert az elsőség illúziója borzasztóan izgatja, hajtja, tüzezi az újságírót. A megírásban nem a legtokéletesebb az, amit holnap az olvasó kezére ad. Tacitusi komolyság és írói tökély helyett inkább hevenyészve dolgozik. Az elsőség a fő. Meg a gyorsaság. Meg az információ teljessége. Meg az, hogy képet nyújtson a tárgyról, ahelyett, hogy akár a pszichológusnak, akár a szociológusnak boncolókéseivel aprózná és elemezné. Az újságírónak meglátónak kell lennie, észrevevőnek és kérdezőnek. Magyarázatokat adni: mások dolga, kötelessége és – kenyeré.” (106–107.) Újságíróként viszonylag jól behatárolható elsődleges érdeklődési köre. Mindenekelőtt a „bűnös Budapest” riportere volt, legfontosabb művei alighanem az e tárgykörben született riportjai, amelyekből sok könyvkekké is formálódott. (Tábori könyveinek gazdag jegyzékét l. 181–190.) De emellett sok minden más is ismétlődően tollára került. A szociálpolitika,